

MÁTYÁS KIRÁLY

MACHIAVELLI RÓLA MINTÁZHATTA VOLNA MEG a Principe, a nagy célokra törő renaissance-uralkodó alakját. Életében ugyanis nemcsak a tettvágyat és akaraterőt, másrésről pedig az óvatosan számító ügyességet találta volna meg, hanem a virtù-t is, a teremtőerejű lelkitényezőt, amellyel egyedül lehet egy államot nagyra és hatalmassá tenni. Az olasz állambölcselelő nem ismerte Mátyást, mert egy emberöltővel utána élt, amikor Magyarország, rövid tündöklés után, ismét arra a pontra esett vissza, amelyen a XV. század közepén volt s így nem vonhatta többé magára az egykorúak figyelmét. Pedig ha nem merül oly hamar feledésbe neve, a Principe bizonyára megőrizte volna annak a közép európai fejedelmnek az emlékét, akit olasz és nyugati társainál nem kisebb becsvágy hevített, de aki méreg, orvgyilkosság, esküszegés és erőszak helyett egy magas műveltségű államférfi fölényes ügyességével és számítóerejével győzött az akadályokon.

Mátyás nagyon nehéz viszonyok között lépett trónra. A XV. század elején még érintetlen volt Magyarország állami egysége. Erős királyi hatalom tartotta össze a centrifugális erőket, azokat a nagybirtokosokat, akik nemcsak óriási uradalmakkal és azokon a jobbággyok ezreivel rendelkeztek, hanem a szabad köznemesség egy részét is hűbéreseikké tették. A század közepére azonban – trónviszályok és gyermekkirály uralkodása következtében – a főurak hatalmukat az állam kárára túlságosan nagy mértékben növelték meg. Kezükbé kerítették összefüggő, nagy területek állami adóját, pénzt vertek, lefoglalták a királyi bányákat és vámhelyeket, fennhatóságukat kiterjesztették a szabad városok fölé, sőt volt olyan, aki még a püspöki kinevezés jogát is megszerezte magának. Csaknem valamennyi nagybirtokos az állami bíraskodási és végrehajtóhatalom egy-egy részét is gyakorolta, s ha nem országos méltóságot, legalább főispáni tisztséget tartott a kezében, amelynek segítségével egész megye köznemességének lett vezére a közigazgatás, hadiélet és igazságszolgáltatás terén. Ezek a főurak a királynak csak a névleges kormányzást hagyták meg. De nemcsak függetlenítték magukat, hanem egymással háborúkat is viseltek, ugyanakkor pedig elhanyagolták az ország közös ellenségeivel szemben a védekezést. Az állam tekintélye így a mélypontra süllyedve le, Magyarország nagyon közel volt ahhoz, hogy a német birodalom

példájára több, független territóriumra bomlik szét. S mert ugyanakkor megjelent a déli határnál Bizánc elfoglalója is, hogy Kelet harcias népét a Nyugat ellen vezesse, előrelátható volt, hogy a felbomlott ország a legrövidebb idő alatt a török zsákmányává lesz.

ILYEN KÖRÜLMÉNYEK KÖZÖTT választották Mátyást 1458-ban királlyá. Az uralmat számára más tényezők egyénileg is súlyossá tették. Egyetlen támasza apjának, a törökverő hadvezérnek hírneve volt. Nem dicsekedhetett előkelő származással, mivel apja homo novus, akit a nagyurak nem tekintettek magukkal egyenrangúnak. Megválasztását családjának gazdagsága és pártjának hatalma vitte keresztül, ez a gazdagság azonban szóba sem jöhetett az állam összes kiadásainak fedezésénél, a párt pedig hamar felbomolhatott s jóbarátaiból ellenségek válhattak, ha az óhajtott előnyöket nem kapják meg. Azonkívül az első volt, aki nem az Árpád-ház leányági leszármazói közül került a trónra, s ezzel nemcsak a legitimitásban rejlő erőt nélkülözte, hanem trónkövetelőkkel, köztük legközelebbi szomszédai, Lengyelország és a német birodalom uralkodóival is szembekeverült.

A király, akinek útjába barát és ellenség mintegy versengve gördítette az akadályokat, még szinte gyermek, úgy, hogy alig-alig készíthet magának kormány-programot s egyedül veleszületett természetes ösztönére, tehetsége tanácsára kell bíznia magát. Azonban az első perctől fogva erélyesen törekszik a viszonyoktól reáarakott béklyókat levetni és a csorbítatlan királyi hatalmat visszaszerezni. Elsősorban családjának és pártjának adja tudomására, hogy nem tűr maga fölött gyámkodást. Anyja csendesen háttérbe is vonul, nagybátyja azonban, kit kormányzónak választottak meg melléje, pártjának több tagjával együtt azon elégedetlen főurakhoz csatlakozik, akik a német császár ellenkirálynak választják meg. Rövid időre polgárháború, majd évekig tartó alkudozások következnek. Mátyás ugyanis inkább jóakarattal és adományokkal igyekszik megbékíteni ellenfeleit, mint fegyverrel győzni le őket; sajnálja a testvérkézzel kiontott vért. El is éri, hogy nagybátyja a török elleni harcot választja – ott is pusztul el –, a párttűtők pedig sorra meghódnak, miután látják, hogy Mátyás a legreménytelenebb helyzeteket kedvezőre tudja fordítani. Erélye és hidegvére a husziták ellenében éppen olyan sikereket mutat fel, amikor sorra elfoglalja rablóváraikat, mint a törökkel szemben, akitől Boszniát ragadja el, megmentve ily módon Ausztriát és Északolaszországot a pusztításoktól. Bár most már módjában volna megbosszulni a családján korábban esett sérelmeket, így testvére kivégeztetését, nem gondol ellenségei megalázására. Ellenkezőleg, személyes híveivé teszi őket, csak hogy erejüket az állam javára biztosíthassa. Egyetlen feltételt szab: az uzurpált felségjogokat vissza kell adniok. Ebben a tekintetben hajthatatlan. Az eredmény gyors és jelentős: vám, adó, pénzverés, bányászat megint az övé, a főispánokat és tisztviselőket ismét ő nevezi ki régi és újabb hívei közül. Az államhatalom és államterület így ismét szilárd és egységes.

A RÉGI MAGYARORSZÁG VISSZAÁLLÍTÁSÁVAL azonban nem éri be Mátyás. Célszerű pénzügyi reformjaival és új adórendszerrel, amely minden jobbágyra egyenlő terhet helyez, olyan nagy jövedelmet szerez, hogy lassan elsőrangú, fegyvelmett és állandó zsoldos sereget állíthat fel. Nemcsak végleg függetleníti így magát a nagybirtok uraitól, hanem merészebb terv kivételére is gondolhat most már. Életének hő vágya, amely sírjáig elkíséri, apja törekvéseinek megvalósítása: a török kiűzése Európából és Konstantinápoly visszavétele. Uralma elején évről-évre háborúskodik a törökkel, amikor azonban azt kell látnia, hogy a pápa kivételével a Nyugat közönyösen nézi harcát, mintha a töröli nem is az egész európai kultúrát fenyegetné s amikor saját veszteségein győződik meg arról, hogy egyedül nem győzheti le a szultánt, merészen új utakra tér. A pápa és a császár felhívására vállalkozik a huszitákra Rómában kimondott ítélet végrehajtására és cseh királlyá választatja magát. Ezzel biztosítja a lehetőséget, hogy mint a választófejedelmek egyike, a császári trón megüresedésekor a német birodalom élére kerülhessen s annak kimeríthetetlen gazdagságát felhasználhassa a török elleni háborúkhöz. 1480-ig külpolitikája pápa- és Habsburgbarát. Hosszú ideig a középkor e két nagyhatalmával egyetértésben igyekszik működni s nem lankadó buzgalommal próbálja megtalálni a közös eljárás útját. Még áldozatokat is kész hozni, noha olyan sikerekre tekinthet vissza, mint a sokszoros túlerőben lévő lengyel seregek tönkretétele. Amikor azonban minden törekvése hiábavalónak bizonyul, mert a pápai székre olyanok jutnak, akiknek családjuk felemelése a legfőbb gondjuk s mert a német választófejedelmek sem akarnak tudni a »barbárról«, megfogamzik benne a gondolat, hogy Magyarországból, mint központból kiindulólág birodalmat teremt magának és regnumát impériummá fejleszti. Elhatározását csak sietteti az összeesküvés, amelyet a klérus egyes tagjai otthon szőnek ellene. Egykori mentorának és kancellárjának, Vitéz János esztergomi érseknek, meg legkedveltebb püspökének, Janus Pannoniusnak pártütése keserűen kiábrándítja s ettől fogva az egyházi méltóságokat is kénye-kedve szerint, tisztán politikai szempontoktól vezetettve, adományozza. Annak jeléül, hogy egyénisége felszabadult minden személyes tekintély és hagyomány varázsa alól. A pápa és a császár egyszerű hatalmi tényezők lesznek szemében s most már nincs reájuk tekintettel. Nagyszerű hadsereggel, háta mögött a kitűnően megszervezett országgal, gyors egymásutánban elfoglalja a császár székhelyét, Bécsét, egész Alsóausztriát, majd Stájerország és Karintia egy részét, miközben hadai előkészítik az utat nyugatra, Felsőausztria felé és délre, Velence irányában, hogy így ő legyen az első, aki, megelőzve a francia és spanyol királyokat, meg a császárt, hódítóként lép a félszigetre.

Az új impérium ugyanis magába foglalta volna mindazokat a területeket, amelyeknek lakossága és gazdagsága nélkülözhetetlen a török elleni győzelmes és sikeres hadjárathoz, terheinek viseléséhez. Amit a Nyugat jószántából nem akart megtenni, arra a magyar király, a keresztény kultúrát fenyegető veszedelem legalaposabb

ismerője, erővel akarta kényszeríteni. A renaissance fejedelem lelke legmélyén az igazi középkori lelkesedés tüzét táplálta, amikor nem egyedül becsvágyból, hanem sokkal inkább a nagy, fenkölt cél érdekében szétküldte hódító seregeit s a keresztény szolidaritás érzéséről megfeledkezett Nyugatnak élő és cselekvő lelkiismerete lett.

MÁTYÁS AZ IMPÉRIUM TAGJAINAK, az elfoglalt országoknak különleges berendezkedéseit épségben hagyta. Népeinek nyelvét és nemzeti sajátosságait megvédte, az összetartozó országrészek autonómiáját pedig mindenütt fejleszteni igyekezett. A meghódított nyugati országok számára ezért uralma nem visszaesést, hanem emelkedést jelentett az önálló állami élet felé vezető úton. A példakép Magyarország volt. Itt ugyanis Mátyás már előzőleg fontos társadalmi reformokat valósított meg. Nem elégedve meg azzal, hogy a nagybirtok elszakadási és függetlenülési törekvéseit egyedül a királyi hatalom korlátozza, a köznemességet az állandó ellensúly szerepével ruházta fel. A főurakat tehát igazságszolgáltatás tekintetében a köznemesség önkormányzati szerve, a megye alá rendelte, a rendi alkotmányt pedig, amelynek keretében a köznemesség az országgyűlésen befolyást nyert az ország sorsának intézésében, kifejlesztette. Ugyancsak a társadalmat reformáló terveivel függett össze az a törekvése is, hogy a legfőbb méltóságok betöltésénél, azok királyi tisztviselői jellegét megszüntetve, részt juttasson a politikai nemzetnek, a rendeknek s a nádor személyében oly tényezőt állítson a magyar közéletbe, akinek egyaránt kell a király és az ország bizalmát élveznie. Ezeket a Magyarországon már kész társadalmi és állami formákat vette mintául Mátyás sziléziai és ausztriai reformjainál. Éppen úgy az ő uralkodásához fűződik az első osztrák Generallandtag összehívása, mint a sziléziai Fürstentag állandósulása, amelyen az ország valamennyi fejedelme, városa és rende résztvett; mindazok, akik addig, a hűbériség korában egymással harcolva úgy éltek, mintha nem is ugyanazon organizmus részei lettek volna. Ugyancsak Mátyás szervezte meg az egész sziléziai közigazgatás élén álló főkapitányságot, amely Nagy Frigyesig Szilézia állami egységének jelképe maradt s mint Magyarországon a nádorságot, megpróbálta ezt a tisztséget is rendi jellegűvé változtatni. A célszerű pénzügyi, hadi, igazságszolgáltatási és közigazgatási reformok hosszú sorát valósította meg, hogy ezzel Sziléziát az idők követelményeinek megfelelően korszerűsítse.

A hódítás és a szervezés művét akkor vitte végbe Mátyás, amikor a középkori középállamok sorából az újkor nagy hatalmai kezdtek kiválni. Ugyanazok a törekvések jellemezték uralmát, amelyek Franciaország és Anglia, vagy Velence és a Habsburg-monarchia nagygyá létét biztosították. Rendezett pénzügyek, állandó hadsereg és káprázatos diplomáciai játék, amely igyekszik a közeli és távoli államok közt végbemenő minden eltolódást, változást észrevenni s a maga javára merészen, gyorsan és leleményesen értékesíteni – ezek voltak az eszközök, amelyek az erős központi hatalom irányítása mellett a magyar birodalom területét egyre növelték s

minden további hódítással, minden újabban megszervezett territóriummal fokozták az állam expanzív erejét, s további hódításokra képesítettek. A birodalom, amelyet Mátyás a magáénak mondhatott, még távol állott attól, hogy végleges formáját elnyerje, Magyarország azonban így is beiktatódott a leendő nagyhatalmak sorába. Egyetlen ember tetteje és tehetsége növelte tehát nagyra a felbomlás előtt álló országot, s ugyanakkor impérium-szervezési törekvései az erkölcsi létjogosultságot sem nélkülözték, mert hatalmával biztosan védte a nyugati keresztény kultúrát a mohamedanizmussal szemben.

EZ A SZÜNTELENÜL DOLGOZÓ EMBER, akinek nyugalmat és pihenést csak azok a percek jelentettek, amikor humanista tudósai között megjelenhetett, hogy velük értékes kéziratok gyűjtéséről tanácskozzék vagy neoplatonikus filozófiai problémákról vitatkozzék, még nem volt ötvenéves, amikor meghalt. Halálakor, amelyet hadjárataiban kapott sebei is siettetek, kiderült, hogy a Fortuna erősebb volt nálánál. Virtù-jával egész életében győzedelmeskedett a csalárd szerencsén, az örököszt azonban nem tudta kikényszeríteni tőle. Nem volt, aki folytassa művét, aki fenntartsa birodalmát s így életmunkájának minden eredménye szinte órák alatt rombadólt, hogy vele eltűnjék Magyarország nagyhatalmi állása s ezzel Európa elé mint további két évszázadig megoldhatatlan probléma meredjen fel a törökkel szemben való védekezés.

MÁLYUSZ ELEMÉR